

31 Mart Ayaklanması üzerine Şevket Turgut Paşa'nın Hükümleri

Cemal KUTAY

Son yüz yıl târimizde 31 Mart 1325 (13 Nisan 1909) ayaklanması kadar, çıkış sebepleri ve sonuçları üzerinde çelişkili tartışmalara konu olan bir olay olmadı. Bu sebeple çeşitli iddiâ sâhipleri, zaman zaman adâlet önünde hesaplaştılar.

Ayaklanmayı bastırmak için Rumeli'den gelen Üçüncü Ordu birliklerine HAREKET ORDUSU adını teklif eden, kumandan Mahmud Şevket Paşa'nın kurmayında vazifeli Kolağası Mustafa Kemal'dir. Bu ismi neden tercih ettiğini daha sonra şöyle açıklayacaktı: “Meşrutiyet, tesisinden hayırlı neticeler beklenen gaye idi. Tasfiye teşebbüsüne karşı harekete geçmek icâb ediyordu. Bu vazifeyi üzerine alan askerî birliklere de yakışan ad buydu”.

İsyânın çıkışı nasıl kan ve şiddete dayalı olmuşsa, bastırılması ve daha çok dîvânı harp mahkemelerinin kararları da aynı şekilde kanlı neticeler doğurdu. Ayaklanmanın devlet hayâtındaki temel değişiklik hâdisesi, otuz üç seneye ulaşan saltanatından sonra Pâdişâh II. Sultan Hamid'in tahttan indirilmesi ve yerine V. Sultan Mehmed Reşad'ın getirilmesiyle mühürlendi. 27 Nisan 1909'da Selânik'e siyâsî sürgün olarak gönderilmesinde, hayâta gözlerini kapadığı 10 Şubat 1918'e kadar geçen sekiz yıllık zaman içinde Sultan Hamid, ayaklanma ile fikirde ve harekette hiç bir ilgisinin olmadığını ısrarla iddiâ etti. O günden bu güne sayısı yüzleri aşan araştırma ve hâtıra yazıldı ve yabana yorumculara rağmen, kendinden önce olduğu kadar, sonra da benzerleri süre gelmiş isyânın gerçek sebepleri nelerdi; fikirde ve tatbikte hazırlayıcıları kimlerdi, hâlâ meçhul...

İstanbul'a hâkim olan ayaklanmayı bastırmak gerekince, Mânastır-Kosova'dan öncü çıkân kuvvetlere Şevket Turgut Paşa kumanda ediyordu. Selânik'ten çıkan ve gönüllülerin katılmasıyla kalabalıklaşan âsıl kuvvet ise Mahmud Şevket Paşa'nın idâresinde idi. Ayastefanos (Yeşilköy) önlerine kadar âsîlerin mukâvemetiyle karşılaşılmadan gelindi ve kumanda, Mahmud Şevket Paşa'da toplandı. Süvari ve topçuların öncülüğündeki Manastır Tümeni ile gönüllüler, Şevket Turgut Paşa'nın komutasında şehre önde girdiler. Dümдар (artçı) birlikler, Haşan Hüsnü Paşa'nın idâresinde idiler.

Kışlalara çekilmiş âsîlerle iki gün süren çarpışmaları idâre eden Şevket Turgut Paşa, dîvânı harplerin kurulması ve sıkı yönetim ilânına kadar devlet merkezinin güvenlik sorumlusu olarak ilk tahkikat safhasını yönetti. Meclis-i Millî adı altında toplanan ve Sultan Hamid'in tahttan indirilmesine karar veren mebuslar ve âyân meclislerinin seçtiği yedi kişilik heyet, ordunun alacağı tedbirleri öğrenmek üzere Şevket Turgut Paşa'yı, Harbiye Mektebi'ndeki karagâhında

ziyâret etmişti. Bu sayfalarda okuyacaklarınız, Paşa'nın torunu, Sümerbank umum müdürlerinden Şevket Turgut Bey'e dedesinden intikâl eden evrak arasındaki bir not defterinden derlenmiştir. Rûmî olan târihler, bu gün kullandığımız Milâdî takvime göre verilmiştir.

21 Nisan 1909; Ayastefanos (Yeşilköy)'a vardığımızda o güne kadar İstanbul'da Hareket Ordusu, âsîlerin son savunmalarını yapmak üzere çekildikleri kışlaları kuşatıncaya kadar esaslı mukavemetle karşılaşmamıştı. Şevket Turgut Paşa (ortada), süvârî birlikleri ile Beyoğlu'nda Cadde-i Kebîr (bu günkü İstiklâl caddesinden geçerken... saklanan âyân âzâları (senatörleri) ve mebuslar (millet vekilleri) daha çok gruplar hâlinde geliyorlar ve İstanbul ahvâlî üzerinde malûmat veriyorlardı. Biz yola çıkarken yerleşmiş kanaatimiz, isyânın pâdişâhın mâlûmatı, hattâ muvâfakatı dâhilinde olduğu merkezinde idi. Fakat dinlediklerimiz bunu teyit ediyordu. İsyân elbette ki Hamdi Çavuşların, Bölük Emîni Mehmedlerin, Kamacı Ustası Ariflerin işi değildi. Bunları idâre edenler vardı. Tahkikat ilerledikçe bu yolda kanaatimiz kuvvetleniyor, fakat isim olarak mücrim muhatapları bulamıyorduk.

Mahmud Şevket Paşaya, dîvânı harp tahkikatından sarîh bir netice alınabilmesi ümidinin gün geçtikçe kaybolduğunu söylediğim zaman, çaresizlik tezâhürü hâlinde ellerini açtı:

“Hâdiseler, neredeyse bizi de Osmanlı ordusunun Hamdi Çavuşları. Kamacı Ustası Arifleri Bölük Emîni Mehmedleri isyan ettirdiğine inandıracak... adlî tahkikatı beklemekten başka yapacak şeyimiz yok...” dedi.

26 Nisan 1909; Bu gün Dîvânı Harp Reisi Hurşit Paşa ziyâretime geldi. İsyânın aslî müşevviki olarak bilinen İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti Reisi Derviş Vahdetinin hâdiseden dört gün evvel Yıldız Sarayına gittiğini Sultan Hamid'in huzuruna kabul edilme arzusunun reddedildiğini, sâbık pâdişâhtan: “bir arzusu var ise başkâtibe arzetsin...” cevâbını aldığını, Mabeyn Başkâtibi Ali Cevad Bey'in yanında- yarım saat kadar kaldıktan sonra ayrılırken etraftan işitilecek kadar yüksek sesle; "zat-ı şâhâne mâruzâtımı dinlememekle mukadder hâdisatın mesulünü aramak mecburiyetinde kalacaklardır ” demiş. Ali Cevad Bey ifâdesinde Derviş Vahdetinin kendisine; “Makâm-ı Hilâfetin aslî vazifesi şeriat hükümlerini yerine getirmektir. Mukarrer olan taleplerimizi arz için huzura kabulümü vazife-i sadâkat addetmiştim. Mesele vâsıta ile halledilemeyecek kadar hayâlidir" dediğini anlatmış. Hurşit Paşa o âna kadar ki ifâdelerde Sultan Hamid'in hâdisi ile doğrudan alâkasını, makam ve şahsiyetine intibak edecek müşahhas vakaya muhatap olmadıklarını ifâde etti. Bu kanaat, meseleyi daha da içinden çıkılmaz hâle getiriyor.

29 Nisan 1909; Derviş Vahdeti, İzmir'de bir ihbar üzerine yakalandı ve İstanbul'a getirildi.

Üzerinde bu kadar çok konuşulan ve isyânın hakikî müsebbibi olarak gösterilen softayı o kadar merak ediyordum ki, Hurşit Paşa'nın bizzat yaptığı isticvâbda bulundum.

Her halde tanınmamak için tercih ettiği perişan kıyâfet içinde zâten zayıf, boysuz, şahsiyetsiz beden ve çehresi âdetâ acınacak vaziyet almıştı. Çıkardığı Volkan Gazetesi ile âdetâ dinî velî hüviyeti ile mâsum dindar insanları ender rastlanan cinâyetlere sahne oldu. Yukarıda gördüğümüz Lâzkiye Mebusu Emin Arslan Bey. İttihad ve Terakkî'nin ünlü kalemi Hüseyin Câhid (Yalçın)'a benzediği için, o zannedilerek meclis binâsına girerken hücûma uğramış, öldürülmüştü. Şeriat elden gidiyor iddiâsı ile ayaklandıran adam bu mu idi? Suallere insicamsız cevaplar veriyor, bir dediği önce veyâ sonrakini tekzip ediyordu. Madde tasrih edilerek sıralanmış hakkındaki ithamları sâdece tevil ediyordu.

İzmir'e memleketi Kıbrıs'a kaçmak için gitmişti. Üzerindeki kılığa girerek İtalyan Loyt Tirystino vapurunun güvertesinde kendisine âit olmayan bir mürur tezkeresi ile seyahat ettiği anlaşılmıştı. Yolda bütün parasının içinde bulunduğu kesesini ya düşürmüştü veyâ çaldırmış, İzmir'de indiği handan güvendiği hemşehrilerinden bir mollaya, takma adla haber göndermiş, gelen kendisini arayanın her tarafta aranan Derviş Vahdeti olduğunu görünce korkmuş, onu kuşkulandırmamak için istediği kıyâfeti ve parayı getireceğini söyleyerek yanından ayrılınca doğruca Vâli Müşûr Kâzım Paşa'ya gitmiş vaziyeti anlatmıştı.

Kaçak dervişin yakalanması zor olmamıştı.

Hurşit Paşa'nın İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti için Sultan Hamid'den para ve başka yardım görüp görmediği sualine evvelâ açık ve sarîh bir cevap vermedi, Hurşit Paşa'nın tekrarladığı suali üzerine şu ibretli cevâbı verdi:

“İttihad-ı Muhammedi'nin temin etmediği mâlî ihtiyacı yoktu. İhvan -ı dînin teberruları kâfi idi. Zât-ı Şâhânedan böyle bir istirhamımız olmadı”.

Halbuki bâzı gazetelerde isyânı tekaddüm eden günlerde sabık pâdişâhın Vahdeti'ye külliyetli miktarda para ihsân ettiği haberleri çıkmıştı.

Hurşit Paşa, Meclis Reisi Ahmed Rıza Beye benzetilerek öldürülen Adliye Nâzırı Nazım Paşa'nın, Hüseyin Câhid Bey e benzetilerek öldürülen Lâzikiye mebusu Şekib Arslan Bey'in, Sultan Hamid'in gözleri önünde kendi askeri tarafından vahşice şehid edilen Asar-ı Tevfik gemisinin süvarisi Ali Kabûlî Kaptan'm hakikî kâtillerinin kimler olduğunun tesbit edilmediğini, facianın galeyâna getirilmiş asker tarafından şoursuzca irtikâb edildiğini anlattı.

2 Mayıs 1909; Bu gün Pertev Paşa ziyâretime geldi. İki gün evvel Berlin'den gelen ve Almanya'da tahsili sırasında yakın dostu olan Kaymakam Hochenluhe kendisine Almanya'nın İstanbul sefâretinden gönderilen bir rapordan bahsetmiş. Burada, isyanın İngilizler tarafından teşvik gördüğü, Sultan Hamid'in hal'inin temin edilerek İttihad ve Terakkî'nin Sultan Hamid'in

muvâzene politikasından ayrılarak aşırılıklara itilmesi ile Müslüman olmayan unsurların ayrılma tahrikâtına sürüklenirileceği ve asgarî müşterekten mahrum siyâsî fırkaların ihtilâfları ile ülkenin kargaşaya sürüklenmesine yol açılacakmış.

31 Mart ayaklanmasının görünürdeki gayesi, şeriatın eksiksiz tatbiki idi. İbretli bu iddia sahiplerinin, yukarıda gördüğümüz âyân azası (senatör) Kureyş in bir kolu olan Kutade ailesinden değerli din âlimi Şerif Sadık Paşa'yı da Sultanahmet'teki daha sonra adliye sarayı olan Mebusân ve Ayan binasına girerken yakalayıp sorgu sualsiz öldürmeleri idi. Dîvân-ı harpler uzun araştırmalara rağmen, cânileri şahsen tesbit edememişti.

Pertev Paşa ile bu tehlikeli ihtimâlleri endişe ile derpiş ettik. Alman sefâretinin Berlin'e gönderdiği raporun muhtevâsı bize imkânsız gelmedi.

7 Mayıs 1909; Bu gün Mahmud Şevket Paşa. Hüseyin Hilmi ve Tevfik Paşaları kastederek: “Sultan Hamid'e sadrâzâmlık yapan zevat arasında şahsî fikirlerinden mülhem kararlarla memleketi sevkü idare edecek kimse yok... İsyânın vukuundan beri yapılan tahkikatın hakikatleri meydana dökemeyen neticeleri evvelinden bilinmiş olsa idi Meclis-i Millî tahttan indirme kararı verirken daha müdebbir olur ve teennî hareket ederdi, kanaatindeyim” dedi.

Aynı kanaatte olduğum cevâbını verdim ve derûnî olarak da ilerideki hâdisâtın bu müşterek düşüncemizi teyid etmemesini memleket hesâbına temenni ettim ”.

Cemal KUTAY, 31 Mart Ayaklanması üzerine Şevket Turgut Paşa'nın Hükümleri, Türk Dünyası Tarih Dergisi, Sayı 13, Ocak 1988, s. 30-33.